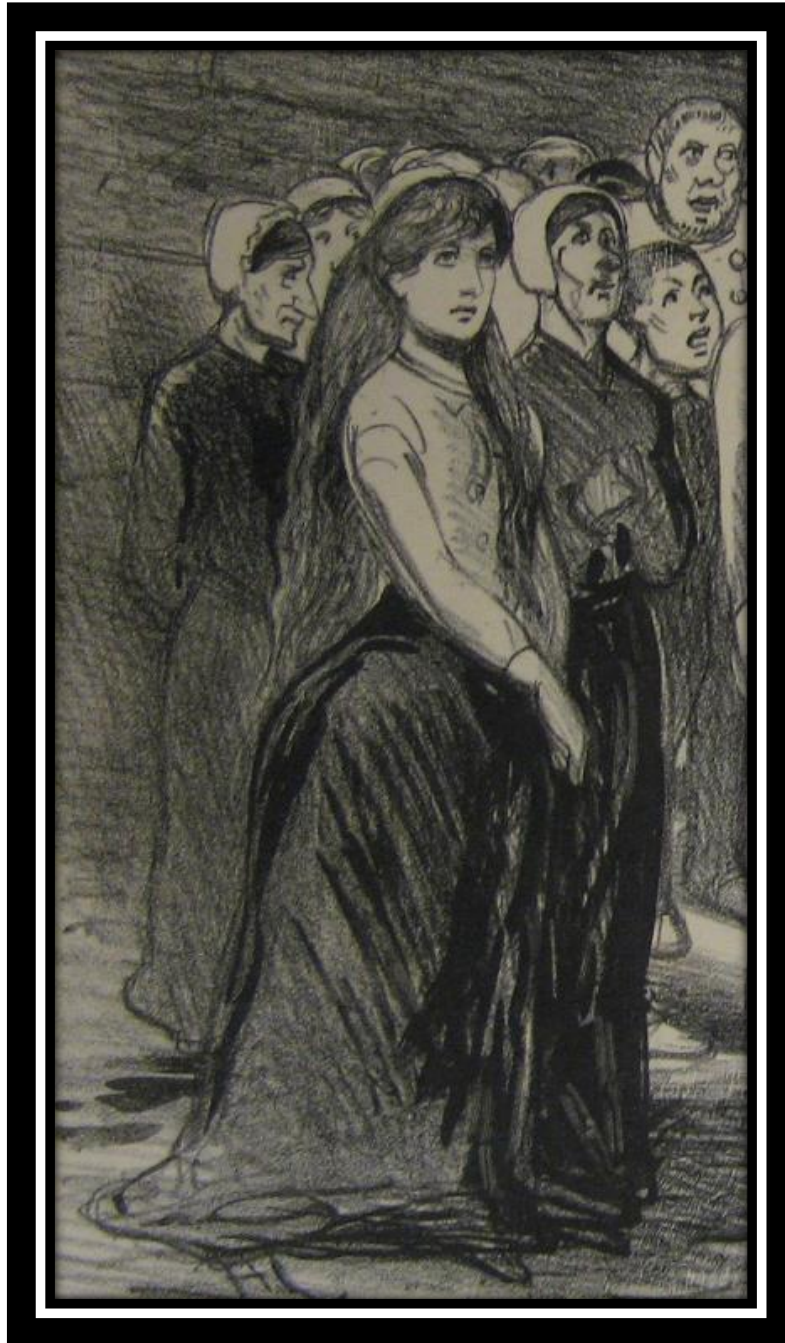

"Mishandelde vrouw of misdadigster"

De media-aandacht rond de *cause célèbre* van Jeanne Marie Lorette, 1885-1888

Pascale van Gils

3462463

17 januari 2014

Bachelorscriptie Geschiedenis

Onderzoeksseminar IIIA: *Criminal Minds*

Begeleider: Willemijn Ruberg

Universiteit Utrecht

Inhoud

Inleiding	3
Hoofdstuk 1. Historiografie en theorie	6
1.1 Mediageschiedenis	6
1.2 Media en misdaad in de negentiende eeuw	7
1.3 Mediahypes	9
Hoofdstuk 2. De nieuwsgolf	11
2.1 De Nederlandse pers aan het eind van de negentiende eeuw	11
2.2 De moord en de eerste reacties	12
2.3 Beelden van Lorette	13
2.4 De rechtszaak en kritiek	15
2.5 De gevangenschap en “klassenjustitie”	18
2.6 Conclusie	22
Hoofdstuk 3. Mediahype?	24
3.1 Sleutelgebeurtenis	24
3.1.1 Schoonheid en de vrouw	24
3.1.2 Etniciteit en trouw	26
3.1.3 Klasse en status	27
3.2 Visuele media	28
3.3 Mediahype?	30
Conclusie	32
Literatuurlijst	34

Inleiding

*Geen rechtspraak is meer van noode,
Zoo kan men Japanneezen dooden,
Want iedere meid,
Die maar wat schreit,
En mooi is die wordt vrijgepleit!*¹

In 1895 verscheen in de *Java-Bode* een artikel over "schandalen uit de groote wereld", misdaden zo pikant of dramatisch dat ze buitengewoon veel aandacht kregen in de "couranten". Een van die zaken vond tien jaar eerder plaats. In 1885 stond de eenentwintigjarige Jeanne Marie Lorette terecht voor de moord op haar minnaar Thikayoshi Sakurada, zaakgelastigde voor Japan aan het hof in Den Haag. Het bovengenoemde versje was volgens de correspondent een bekend liedje dat onder de straatjeugd burgerrecht had verkregen. Hoewel ze niet werd vrijgesproken van haar misdaad, kreeg Lorette een veel lichtere straf dan gebruikelijk was voor een dergelijke misdaad in die tijd: drie jaar correctionele gevangenisstraf. Eenmaal in de gevangenis leefde ze in uitzonderlijk goede omstandigheden, mede door een voorkeursbehandeling die door de Minister van Justitie in de doofpot was gedaan. De rechtszitting trok een groot publiek, waaronder een aantal hooggeplaatste ambtenaren en correspondenten van Belgische en Franse kranten. Van de moord, tot de rechtszaak en haar tijd in de gevangenis: alle nieuwtjes rond Jeanne Marie Lorette werden breed uitgemeten in de pers.

Over de zaak-Lorette is zeer weinig secundaire literatuur beschikbaar. In 1951 verscheen als onderdeel van de geïllustreerde boekenreeks *Le crime ne paie pas* van de Franse journalist Paul Gordeaux een sterk geromantiseerde versie van het levensverhaal van Lorette onder de titel *Casque d'Or*.² De enige academische literatuur over de zaak komt van de hand van D. Wiersma in het boek *Moord en sensatie in de negentiende eeuw* (1969), waarin de auteur een zestal sensationele zaken uit het negentiende-eeuwse Nederland bespreekt.³ Wiersma beschrijft echter bijna uitsluitend de rechtszaak zelf in de context van de vooruitgang van het strafrecht. Bovendien baseert hij zijn bevindingen op slechts een handvol artikelen uit twee juridische tijdschriften. De grote media-aandacht voor Lorette is nooit op

¹ "*Java-Bode*, 13-04-1895, 9.

² Paul Gordeaux, *Casque d'Or* (Parijs 1951; 1970) 95-127.

³ D. Wiersma, *Moord en sensatie in de negentiende eeuw* (Leiden 1969) 133-153.

een wetenschappelijke manier geanalyseerd, terwijl het een interessante zaak is. De honderden krantenartikelen die alleen al in Nederland over de moordnares gepubliceerd zijn, kunnen namelijk een goed inzicht geven in de werking van de media en in sociaal-culturele ontwikkelingen van die periode. Over de geschiedenis van de misdaadverslaggeving in Nederland in de negentiende eeuw is ook nog maar weinig secundaire literatuur verschenen. Het enige werk dat dit thema als onderwerp heeft, is *Van Schavot naar Krantenkolom* (1981) van Herman Franke. Hierin analyseert de auteur de ontwikkeling van de misdaadverslaggeving in het *Algemeen Handelsblad* in de periode 1828-1900. Hij probeert deze ontwikkeling in verband te brengen met een andere grote ontwikkeling in die periode: het verdwijnen van openbare schandstraffen. Zijn hypothese is dat de misdaadverslaggeving de rol van die schandstraffen in de loop van de negentiende eeuw heeft overgenomen.⁴

Het onderzoek van Franke is vooral gericht op het medium van de krant en legt geen verbandingen met andere media. Bovendien zegt zijn analyse iets over de manier waarop verslag werd gedaan van misdaad in het algemeen, maar verklaart het nog niet waarom een individuele zaak meer aandacht kreeg dan een andere. In de jaren negentig is een discipline binnen de misdaadgeschiedschrijving opgekomen die zich niet richt op trends, statistiek of beleidsvoering, maar op sensationele misdaden. De geschiedschrijving over deze sensatiezaken gaat minder over criminaliteitsgeschiedenis dan over de geschiedenis van de houding van gemeenschappen ten opzichte van criminaliteit.⁵ In deze wetenschappelijke tak worden twee soorten analyses gebruikt. Allereerst wordt er onderzoek gedaan naar historische sensatietrends in de loop van een bepaalde periode.⁶ Een tweede analysemethode is de *case study*, die de geschiedenis van één bepaalde lokale casus op een leesbare manier beschrijft. In betere case studies wordt een misdaad gebruikt om de sociaal-culturele kenmerken van een specifieke plaats en tijd te onthullen.⁷

In dit onderzoek is gekozen voor een case study naar de media-aandacht voor Jeanne Marie Lorette. Daarom zal in dit onderzoek de volgende vraag centraal staan: Waarom kreeg Jeanne Marie Lorette zoveel aandacht in de media in de periode 1885-1888? Het eerste hoofdstuk zal het onderzoek in een historiografisch en theoretisch kader plaatsen. Uiteengezet zal worden dat deze analyse afwijkt van eerder onderzoek naar de negentiende-eeuwse

⁴ Herman Franke, *Van schavot naar krantenkolom: over de ontwikkeling van de misdaadverslaggeving in het Algemeen Handelsblad vanaf 1828 tot 1900* (Amsterdam 1981) 9-11.

⁵ Michael Ayers Trotti, "The Lure of the Sensational Murder", *Journal of Social History* 35:2 (2001) 429-443; 429.

⁶ *Ibidem*, 437-441.

⁷ *Ibidem*, 430-437.

Nederlandse mediageschiedenis, omdat naar meerdere mediavormen gekeken wordt en er verbanden getrokken worden met sociaal-culturele ontwikkelingen. Bovendien zal voor het verklaren van de grote media-aandacht voor Lorette het concept *mediahype* van Peter Vasterman gebruikt worden, dat hij definieert als "een mediabrede, snel piekende nieuwsgolf die één gebeurtenis als startpunt heeft en die voor het grootste deel het gevolg is van zichzelf versterkende processen bij de nieuwsproductie."⁸

In hoofdstuk twee zal de nieuwsgolf nauwkeurig uiteengezet worden, waarbij ik me voornamelijk richt op krantenartikelen en enkele visuele mediavormen in de periode 1885-1888. Bovendien zullen in het onderzoek vooral krantenartikelen uit Nederlandse en koloniale kranten gebruikt worden. In het laatste hoofdstuk zal de theorie van Vasterman toegepast worden op de casus. Ik zal beargumenteren dat hoewel er geen sprake is van een mediahype in de strikte zin van het woord, de media-aandacht wel kenmerken van dit fenomeen bezat. De typering van die kenmerken kan helpen om de media-aandacht voor Lorette te verklaren. Bovendien biedt de theorie handige concepten die het mogelijk maken op een systematische wijze een verbinding te leggen tussen media en sociaal-culturele ontwikkelingen in de samenleving.

⁸ Peter Vasterman, *Mediahype* (Amsterdam 2005) 31.

Hoofdstuk 1. Historiografie en theorie

1.1. Mediageschiedenis

Media vormden voor lange tijd een vrij onbelangrijk onderzoeksobject voor historici en sociale wetenschappers. Omgekeerd was de geschiedschrijving tot de jaren negentig de "neglected grandparent of media studies"⁹, omdat communicatiewetenschappers zich vooral met hedendaagse mediaverschijnselen bezighielden.¹⁰ De laatste jaren is de mediageschiedenis in de wetenschap echter steeds prominenter aanwezig. Dit komt deels door de recente razendsnelle ontwikkeling van nieuwe mediavormen en de gevolgen die dit heeft gehad voor het alledaagse leven. De groeiende interesse in mediageschiedenis is ook tot op zekere hoogte een bijproduct van de academische discipline van de boekgeschiedenis, waarin de manieren onderzocht worden waarop samenlevingen gebeurtenissen interpreterden en omzetten in informatie. Ook de *cultural turn* in de geschiedschrijving speelde een rol, omdat door die ontwikkeling onderwerpen onderzocht konden worden waaraan voorheen weinig belang werd gehecht.¹¹

Recentelijk is er kritiek gekomen op de mediageschiedenis als discipline. James Curran stelde in 2002 drie problemen vast waarmee de mediageschiedschrijving te maken heeft. Ten eerste gaat de meeste geschiedschrijving slechts over één medium, waardoor we een incompleet beeld hebben van de historische rol van de media als geheel. Ten tweede is de mediageschiedschrijving veelal gericht op de content of op de institutionele ontwikkeling van het medium. Dit wordt niet verbonden met algemenere trends in de samenleving. Met andere woorden staat niet de mens, maar alleen het medium centraal. Ten slotte zorgt deze overdreven specialisatie ervoor dat het technologisch determinisme het dominante narratief in mediageschiedenis is geworden.¹² Dit is het idee dat maatschappelijke ontwikkelingen door de technologie bepaald worden en niet andersom. Curran roept op tot meer synthese en generalisering. Ook zou de contextualisering van mediaontwikkelingen ervoor zorgen dat lineaire narratieven, zoals het technologisch determinisme, plaats maken voor een complexer beeld van de mediageschiedenis.¹³

⁹ James Curran, "Rethinking the Media as a Public Sphere", in: Peter Dahlgren en Colin Sparks (ed.), *Communication and Citizenship* (London 1991) 27-52; 27.

¹⁰ Mark Hampton, "Media Studies and the Mainstreaming of Media History", *Media History* 11:3 (2005) 239-246; 240.

¹¹ Michael Schudson, "News, Public, Nation", *The American Historical Review* 107:2 (2002) 481-495; 481-483.

¹² James Curran, "Media and the Making of British Society, c. 1700-2000", *Media History* 8:2 (2002) 135-154; 135.

¹³ *Ibidem*, 149.

1.2. Media en misdaad in de negentiende eeuw

De geschiedenis van de laatnegentiende-eeuwse misdaad biedt een uitgelezen mogelijkheid om mediaontwikkelingen van maatschappelijke context te voorzien. Dit onderzoek naar de media-aandacht voor Jeanne Marie Lorette is interdisciplinair in de zin dat het de geschiedenis van media combineert met die van misdaad. Op die manier wordt er heel nadrukkelijk een verbinding gelegd tussen mediaontwikkelingen, ontwikkelingen in het strafrecht en discoursen over misdaad. De traditie om de misdadjournalistiek in historisch opzicht te onderzoeken, is nog niet groot in Nederland. Een belangrijk werk op dit gebied is het eerdergenoemde *Van schavot naar krantenkolom* van Herman Franke. Dit boek is gericht op één medium, de krant, maar plaatst dit wel nadrukkelijk in de context van bredere maatschappelijke ontwikkelingen. Franke onderzoekt de ontwikkeling van de misdaadverslaggeving in het *Algemeen Handelsblad* vanaf 1828 tot 1900 en probeert dit in verband te brengen met de verdwijnende schandstraffen. Franke vraagt zich af of de krant de functie van het openbaar straffen van misdadigers van het schavot heeft overgenomen.¹⁴ Franke concludeert dat dit verband niet bestaat, aangezien het verdwijnen van schavotstraffen en de doodstraf niet direct hebben geleid tot meer sensationele misdadjournalistiek.¹⁵ In plaats daarvan hangen deze twee ontwikkelingen samen met “veranderende beschavingsgevoelens”¹⁶. Hier verwijst de auteur naar de civilisatietheorie van Norbert Elias, die stelt dat mensen zich niet alleen in de omgang met anderen steeds meer zijn gaan beheersen, maar dat ze die beheersing zichzelf ook in toenemende mate hebben opgelegd. Zo was de afschaffing van schandstraffen en de doodstraf niet het gevolg van rationele bezwaren, maar van een toenemende emotionele afkeer van die straffen. Die afkeer bracht een rationele discussie op gang, waardoor het accent in het strafrecht verschoof van afschrikking en vergelding naar de verbetering van misdadigers.¹⁷

Deze groeiende beschavingsgevoelens hadden volgens Franke invloed op de misdaadverslaggeving. Het *Algemeen Handelsblad* begon in de jaren 1830 met overheersend korte, zakelijke berichtjes die hautain en bevoogdend van toon waren. Dit kwam ten eerste door de beschavingsgevoelens van de burgerklasse die zich hoog verheven voelde boven de

¹⁴ Herman Franke, *Van schavot naar krantenkolom: over de ontwikkeling van de misdaadverslaggeving in het Algemeen Handelsblad vanaf 1828 tot 1900* (Amsterdam 1981) 9-11.

¹⁵ Ibidem, 115.

¹⁶ Ibidem, 116.

¹⁷ Ibidem., 115-117; Pieter Spierenburg, “Punishment, Power, and History: Foucault and Elias”, *Social Science History* 28:4 (2004) 607-636.

volksklasse, waar de meeste misdadigers nu eenmaal uit voortkwamen. De gegoede burgers hadden geen theatrale straffen meer nodig om het volk te tonen wie de baas was. Er heerste een algemeen gevoel van een veiliger wordende maatschappij, waar misdaadverslaggevers met hun zakelijke toon aan bijdroegen. Ten tweede was men van mening dat misdadigheid het beste met zedelijke verbetering kon worden voorkomen. Men kreeg meer oog voor stigmatiseringseffecten: openbare schavotstraffen beletten de veroordeelde om van zijn misdadig gedrag terug te komen. Een terugkeer in de maatschappij werd erdoor bemoeilijkt en de afkeer van het wettige gezag zou alleen maar groeien. Om diezelfde reden werd er in de verslaggeving vaak de voorkeur aan initialen boven volledige namen gegeven. Ten slotte plaatste de rationele discussie rond de afschaffing van schandstraffen misdaad en straf in het middelpunt van de belangstelling en dit werkte bevorderlijk voor de misdaadverslaggeving.¹⁸

Vanaf de jaren tachtig richtte de misdaadverslaggeving zich meer op sensatie. Franke begrijpt deze ontwikkeling als het heroprichten van de schavotstraffen in de krantenkolommen. Rond deze tijd namen de machtsverschillen af en werden machtsbalansen steeds minder stabiel. De volksklasse bleek niet gebaat te zijn bij de vermeende vooruitgang en de machtspositie van de gegoede burgerij werd aangetast door leden van die klasse en de socialistische beweging. Bovendien bleek de invoering van celstraffen niet de uitwerking op misdaad te hebben gehad die men had verwacht. Groeiende gevoelens van onrust en onveiligheid droegen bij aan een emotionelere misdaadverslaggeving. Men begon te twifelen aan het idee dat misdadigers wel te verbeteren waren en criminologen veronderstelden dat misdadigheid daarom een aangeboren eigenschap was. De misdaadverslaggeving was doorspekt met gruwelijke en opwindende details, met veel aandacht voor het uiterlijk, de houding en het privéleven van de beschuldigde. Namen werden weer voluit geschreven en de toon werd overwegend afkeurend. Franke stelt dat schavotstraffen in de negentiende eeuw dus niet helemaal verdwenen zijn: “het werd slechts met een laagje zwarte drukinkt overgoten en minder zichtbaar gemaakt”¹⁹.

Frankes verband tussen de misdaadjournalistiek en de ontwikkeling van het strafrecht is overtuigend, maar zijn analyse blijft beperkt tot één medium: de krant. In dit onderzoek over de zaak-Lorette zal expliciet geprobeerd worden om naast kranten ook visuele media bij de analyse te betrekken. In de negentiende eeuw werden namelijk meer dan ooit een groot aantal visuele media ingezet om informatie te verspreiden. Er groeide een sterke fascinatie

¹⁸ Franke, *Van schavot naar krantenkolom*, 20-24, 115-123.

¹⁹ *Ibidem*, 126.

voor de visuele ervaring van de werkelijkheid, met de opkomst van technologieën zoals fotografie, die de werkelijkheid zeer natuurgetrouw konden weergeven. Waar het onderzoek naar deze visuele media traditioneel vooral gedaan werd vanuit een techniekhistorische of mediums specifieke benadering, staat nu veel vaker het subject centraal. Zo doen historici nu vaker onderzoek naar de betekenis die een toeschouwer aan een medium geeft en zijn alle visuele media daarom het onderzoeken waard.²⁰ Dit onderzoek naar Lorette zal ook meer gericht zijn op de rol die de media als geheel speelden in de beeldvorming van de moordenares.

1.3. Mediahypes

Om een systematische multimediale analyse van de aandacht voor Jeanne Marie Lorette te maken, kan de theorie van Peter Vasterman over mediahypes als een handig hulpmiddel dienen. Vasterman past zijn theorie vooral toe op eigentijdse casussen en het medialandschap ziet er nu uiteraard heel anders uit dan in de negentiende eeuw. Toch is deze theorie zeer nuttig voor historisch onderzoek. Het kan namelijk toegepast worden op media in het algemeen en biedt bovendien concepten waarmee een relatie gelegd kan worden met ontwikkelingen in de samenleving.

Volgens Peter Vasterman zijn er twee manieren waarop media zelf de motor vormen voor een nieuwsgolf. Ten eerste kunnen de media door hun massale aandacht voor een onderwerp maatschappelijke reacties teweeg brengen, die het op zichzelf weer waard zijn te verslaan. Ten tweede genereren de media zelf ook vervolgnieuws. Soms lijkt de media-aandacht voor een bepaald schandaal of een bepaalde crisis namelijk een eigen leven te gaan leiden. De nieuwsgolf komt in dat geval niet voort uit gebeurtenissen, maar uit de nieuwsproducerende activiteiten van de media zelf. De media verliezen dan als het ware het contact met de buitenwereld en worden een "self-referential system"²¹. Een onderwerp wordt maatschappelijk steeds belangrijker, een proces dat *social amplification* wordt genoemd.²² Bij deze "zichzelf versterkende processen" is er sprake van positieve terugkoppeling: als er veel media-aandacht wordt besteed aan corruptie, zal corruptie maatschappelijk belangrijker

²⁰ Marlite Halbertsma en Julia Noordegraaf, "Het karakter van de visuele cultuur van de negentiende eeuw", *De negentiende eeuw* 27:2 (2003) 67-73.

²¹ H.M. Kepplinger en J. Habermeier, "The Impact of Key Events on the Representations of Reality", *European Journal of Communication* 10:3 (1995) 271-390; 373.

²² Vasterman, *Mediahype*, 22.

worden en zullen er meer meldingen van corruptie gemaakt worden, die op hun beurt weer in het nieuws komen. Een mediahype correspondeert zodoende niet een op een met een toename van incidenten.²³

Het begint allemaal met één aardshok die de tsunami in gang zet. Deze zogenaamde sleutelgebeurtenis kan een grote, inderdaad schokkende gebeurtenis zijn, maar ook een ogenschijnlijk onbelangrijker voorval. De betekenis die aan een gebeurtenis gegeven wordt, de *labeling*, is cruciaal voor het verdere verloop van de nieuwsgolf. In de eerste berichten staan vooral de feitelijke gebeurtenissen centraal, maar daarna ontwikkelt zich vanuit de labeling een nieuwsthema dat de verdere nieuwsgolf zal bepalen. Het nieuwsthema stimuleert "selectieve perceptie" waardoor journalisten bijna alleen nog maar informatie zoeken die hun beeld bevestigt. De nieuwsdrempels voor gerelateerde gebeurtenissen worden lager. Omdat de beoordelingscriteria voor wat nieuwswaardig is, verschuiven, oriënteren de redacties zich sterk op elkaar. Ze houden zich steeds meer met het thema bezig, omdat anderen dat ook doen. Pas als de hype over zijn hoogtepunt heen is, komt er meer ruimte voor andere perspectieven. De activiteiten van de media hebben zoals gezegd maatschappelijke gevolgen. Mensen kunnen individueel, maar ook vanuit belangengroepen en officiële bronnen reageren. Mensen en groepen grijpen namelijk de kans aan om hun eigen ervaringen, oplossingen of problemen in de schijnwerpers te plaatsen. Deze reacties lokken weer een nieuwe nieuwsstroom uit.²⁴ De mediahype komt langzaam tot een einde wanneer er geen nieuwe gebeurtenissen meer plaatsvinden en andere mogelijkheden tot vervolgnieuws uitgeput raken. Nieuwsdrempels worden weer hoger en het nieuwsthema krijgt concurrentie van nieuwe onderwerpen.²⁵ Een mediahype kan ervoor zorgen dat de oorspronkelijke gebeurtenis die eraan ten grondslag ligt, het collectieve geheugen ingaat als het prototype voor een bepaald thema. Door het steeds opnieuw terughalen van de gebeurtenis in de media, kan één dode als gevolg van zinloos geweld het symbool worden voor slachtoffers van zinloos geweld in het algemeen.²⁶

²³ Ibidem, 24-25.

²⁴ Ibidem, 25-29.

²⁵ Ibidem, 31.

²⁶ Ibidem, 30-31.

Hoofdstuk 2. De nieuwsgolf

2.1 De Nederlandse pers aan het eind van de negentiende eeuw

Om de nieuwsgolf in kaart te brengen, zijn ongeveer vijfhonderd krantenberichten geanalyseerd. De selectie van de Nederlandse kranten is grotendeels bepaald door zoekwoorden als “Lorette” en “Sakurada”, maar vooral door de digitale beschikbaarheid op de website van de *Koninklijke Bibliotheek*. Als gevolg hiervan maak ik vooral gebruik van berichten uit *De Standaard*, *De Tijd*, *Het Nieuws van den Dag*, *Rotterdamsch Nieuwsblad*, *Algemeen Handelsblad* (beschikbaar vanaf 01-07-1885), *Leeuwarder Courant*, *Nieuwe Tilburgsche Courant*, *Tilburgsche Courant* en *De Gooi- en Eemlander*. Met deze selectie van kranten kan ik desalniettemin een vrij volledig beeld scheppen van de Nederlandse berichtgeving rond Lorette. Aangezien kranten vaak content van elkaar overnamen, naar elkaar verwezen en elkaar becommentarieerden, komen de belangrijkste en opvallendste berichten wel uit deze selectie naar voren.

Naast deze Nederlandse kranten, heb ik ook gekeken naar een aantal koloniale bladen: *De Grondwet* (Verenigde Staten), *Bataviaasch Handelsblad*, *Java-Bode*, *De Locomotief*, *Soerabaiasch Handelsblad*, *Sumatra-Courant* (Nederlands-Indië) en *Suriname*. Deze kranten namen niet altijd zomaar de feiten van Nederlandse kranten over. Een deel van de berichtgeving bestond namelijk uit artikelen van particuliere correspondenten in Nederland die niet aan een Nederlandse krant verbonden waren. Deze berichten zijn vooral interessant omdat ze veelal afwijken van en reflecteren op de Nederlandse berichtgeving.

In Nederland ontwikkelde zich in de negentiende eeuw een mediahiërarchie met bovenaan de elitepers en onderaan de volkspers. Van de in dit onderzoek gebruikte kranten stond het *Algemeen Handelsblad* bijvoorbeeld hoog in aanzien, terwijl de kleine burgerij de voorkeur gaf aan kranten als *Het Nieuws van den Dag*. De gereformeerde burgers lazen *De Standaard*, terwijl de katholieke elite liever *De Tijd* openploeg.²⁷ Naast deze ideologisering ontstond er tegen het einde van de eeuw een massapers met een massapubliek en kreeg de pers een steeds grotere invloed op het politieke en sociale leven.²⁸

²⁷ Joan Hemels, “De pers als ‘een der groote machten’ ofwel het late gelijk van dr. Abraham Kuyper”, *De Negentiende Eeuw* 15 (1991) 53-69; 55-56.

²⁸ *Ibidem.*, 57-58.

2.2 De moord en de eerste reacties

Op dinsdag 17 maart 1885 verschijnen de eerste berichten over een moord die in de nacht van 15 op 16 maart heeft plaatsgevonden in het *Hôtel de Hollande* te Rotterdam. *De Tijd* meldt dat het een “fransche vrouw” betrof die de Japanse zaakgelastigde uit Den Haag met een revolvershot om het leven heeft gebracht.²⁹ Alle onderzochte kranten plaatsen bijna direct een melding van de moord, in het geval van de koloniale kranten met ongeveer een maand vertraging. In de meeste kranten, zoals *De Tijd*, blijft de berichtgeving aanvankelijk beperkt tot een klein zakelijk stuk met de belangrijkste feiten, maar in het *Rotterdamsch Nieuwsblad* wordt meteen al uitpakkt met een bijna negenhonderd woorden tellend artikel. De verslaggever heeft duidelijk met getuigen gesproken, gezien de gedetailleerde beschrijving van de dag voor de moord en de aard van de relatie tussen dader en slachtoffer. Sakurada, hier nog aangeduid met de naam "prins Sarhas", wordt beschreven als “een knappe persoon van ongeveer 35 jaren, klein van gestalte, met energieke gelaatstrekken”. Lorette wordt in dit artikel Molenbroek genoemd en de auteur weet te vertellen dat zij van Belgische afkomst is, aangezien ze zowel Frans als Nederlands sprak. Opvallend is het slot van het artikel. De krant bericht van een “buitensporige coquetterie” van de vrouw, toen ze de straat niet op wilde “vóór men hare wangen weer bedekt had met... poudre de riz!”³⁰

De volgende dag komt *De Tijd* ook met een uitgebreider artikel, waarin meer details rond de moordzaak bekend worden. Het slachtoffer betreft T. Sakurada en de dader is een “21-jarig beeldschoon meisje”, Jeanne Marie Lorette. De krant geeft meer informatie over de achtergrond van Lorette en het begin van haar betrekkingen met Sakurada. Ook hint het artikel op een mogelijk motief voor de moord. Lorette zou wraakgevoelens jegens haar minnaar hebben gekoesterd, omdat ze er achter was gekomen dat hij al een vrouw en volwassen zoon in Japan had.³¹

Reeds enkele dagen na de eerste berichtgeving over de moord lijken zich twee kampen in de pers te vormen. Aan de ene kant wordt Lorette afgeschilderd als “een lief en tot vóór korten tijd onschuldig meisje”, dat getroffen door “bittere teleurstelling” en wraakgevoelens tot de moord was gekomen.³² Het andere kamp, voorop gegaan door het *Rotterdamsch Nieuwsblad* wil niets van dit “sprookje” weten en stelt dat “een vrouw trouwens, die zich ’s

²⁹ *De Tijd*, 17-03-1885, 2.

³⁰ *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 17-03-1885, 2.

³¹ *De Tijd*, 18-03-1885, 2.

³² *Leeuwarder Courant*, 18-03-1885, 2.

nachts, op weg naar de gevangenis, nog eerst laat poederen, [...] zelfs de potentie niet [heeft] om door te gaan voor een, die voor korten tijd nog een lief en onschuldig meisje was.”³³ De krant geeft toe maar weinig medelijden te kunnen opbrengen voor Sakurada, maar om Lorette voor te stellen als een onnozel, verliefd meisje gaat te ver. In detail verhaalt het artikel over de met bloed besmeurde kamer waarin dader en slachtoffer werden aangetroffen. Lorette zou weinig besef hebben van de betekenis van haar daad en ze zou voornamelijk met haar uiterlijk bezig zijn.

19 maart melden diverse kranten dat de Rotterdamse rechtbank rechtsingang met bevel tot gevangenhouding tegen Lorette heeft verleend. Het *Rotterdamsch Nieuwsblad* neemt het opmerkelijke bericht uit het Belgische dagblad *L'étoile belge* over dat Lorette op twaalfjarige leeftijd zelf het slachtoffer van aanranding was geweest, maar hier wordt door de pers verder niet op ingegaan. Verder schrijven de kranten tot in detail over de begrafenis van Sakurada in Den Haag, waar “tal van nieuwsgierigen”³⁴ op afgekomen waren, inclusief de Minister van Buitenlandse Zaken en verscheidene diplomaten.

2.3 Beelden van Lorette

Op 23 maart meldt het *Rotterdamsch Nieuwsblad* dat een portret van Jeanne Marie Lorette vermoedelijk de volgende week in Den Haag in de handel gebracht zal worden.³⁵ In de hierop volgende weken verschijnen diverse advertenties van boekhandels die de foto te koop aanbieden (zie de onderstaande afbeelding). Het portret van Lorette is in de etalages van alle Haagse boekwinkels te bewonderen is. De beeltenis van deze “schoone jonge vrouw, met fraai gevormde buste en schouders, een overvloedigen haartooi, een innemend gezichtje en buitengewoon mooie oogen” trekt vele bewonderaars.³⁶ Ook in Nederlands-Indië is de foto te bezichtigen.³⁷

³³ *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 18-03-1885, 2.

³⁴ *De Standaard*, 21-03-1885, 3.

³⁵ *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 21-03-1885, 6.

³⁶ *Bataviaasch Handelsblad*, 02-05-1885, 7.

³⁷ *Soerabaiasch Handelsblad*, 05-10-1885, 2; *De Locomotief*, 23-11-1885, 4.

<p>ter, wordt gaand Jon- uur aan- in zonder</p>	<p>Bestellen van MUSTACHES-BALSEM en hij zal over de uitwerking verbaasd staan. Depôt, per doos Fl. 2.50, te Amsterdam bij HENRY NORD et fils, Heiligen- weg 18.</p>	<p>pons een g Fran 45 Ct. Zw pons teit, thans De en Re enorm Goe zicht J.</p>
<p>KOOF, p dertigen acht. Uit- rdt verze- ler letters NKMAN & gstraat, te</p>	<p>Jeane Lorette! beschuldigd van moord op den Ja- panschen Gezant, Portretten (ori- ginee) worden franco door geheel Nederland verzonden door S. J. BOSMAN, <i>Duitsche Bazar</i>, Rotterdam. Cabinetform. f 1.50, Albumform. 50 Cts., tegen toezending van Postw. Duidelijk adres wordt verlangd.</p>	<p>PS. Pinks des Z 's mo midda</p>
<p>wordt te een vrij elegan te p. 18, Am- onder lett. G. STEM-</p>	<p>Practische Handleiding, tot grondig zelfonderricht in het Strijken, een nuttig Handboekje voor Meeuwzen. Prijs 95 Cents, buiten</p>	<p>38</p>

Vanaf 10 april verschijnt het bericht dat de vader van Lorette door zijn advocaat D.S. Van Emden heeft laten protesteren tegen de verkoop van de portretten van zijn minderjarige dochter. Dit protest is gericht tegen de fotografen Kampen, Wollrabe jr. en Holswilder en gebaseerd op de stelling dat een persoon die een foto laat maken de fotograaf niet het recht geeft die foto in de handel te brengen.

Aan deze oproep schijnt men gehoor te hebben gegeven, want hierna verschijnen er in de Nederlandse kranten geen advertenties en berichten meer over de foto. Toch is de zaak hier niet helemaal mee gedaan. In oktober, wanneer Lorette al veroordeeld is, besluit het *Nederlandsche Panopticum* in Amsterdam een wassen beeld van de moordnares op te nemen in haar "Kamer der veroordeelden".³⁹ In deze ruimte stelt deze voorloper van *Madame Tussauds* beelden van beruchte misdadigers tentoon. De kranten zijn nagenoeg unaniem in hun afkeuring van deze ontwikkeling. De *Java-Bode* vindt het niet verstandig dat de directie ervoor gekozen heeft Lorette in een "gruwelkamer, te midden van menselijke monsters en dierlijke booswichten" te plaatsen.⁴⁰ Volgens *De Locomotief* bestaat er geen wet die het tentoonstellen van het wassen beeld verbiedt, maar desondanks is het niet goed dat Lorette op deze manier altijd herinnerd zal blijven worden aan haar misdaad.⁴¹ Het *Algemeen Handelsblad* spreekt van een dubbele straf: één door de rechter opgelegd en één door het

³⁸ *Het Nieuws van den Dag*, 30-03-1885, 16.

³⁹ *Algemeen Handelsblad*, 09-10-1885, 2.

⁴⁰ *Java-Bode*, 12-11-1885, 3.

⁴¹ *De Locomotief*, 17-11-1885, 1.

Panopticum.⁴² Ook de redacteur van het *Soerabaiasch Handelsblad* voelt zich geroepen een vlammend betoog te houden tegen de beslissing van het *Panopticum*. Ook hij stelt dat het panopticumbestuur zich zou moeten schamen dat het als tweede rechter in deze zaak optreedt. De tentoonstelling van het wassen beeld gaat volgens de auteur iedereen persoonlijk aan, omdat niemand kan voorspellen hoe hij of zij zou reageren in een soortgelijke situatie als waarin Lorette verzeild was geraakt. Hoewel ze fouten heeft gemaakt, is Lorette niet te vergelijken met de criminelen die daar ook tentoon worden gesteld.⁴³ Het *Panopticum* trekt zich niets aan van deze kritiek en het beeld blijft drie jaar in het museum staan. Pas wanneer het einde van Lorettes celstraf in zicht is, wordt aanstalten gemaakt het beeld te verwijderen.⁴⁴

2.4 De rechtszaak en kritiek

In de periode van de moord tot aan de rechtspraak wordt de achtergrond van Lorette en Sakurada verder uitgediept. Ook duiken soms merkwaardige nieuwsfeitjes op, zoals een vermeende zelfmoordpoging in de gevangenis rond 12 mei, een bericht dat later niet waar blijkt te zijn. Ook schijnt Lorette in hechtenis een muis tam te hebben gemaakt die ze bij zich mag houden in haar cel.

Wat deze periode echter bovenal kenmerkt, is de controverse rond de keuze voor een advocaat om de beschuldigde te verdedigen. In april verschijnt het bericht dat D.S. van Emden de rechtskundige raadsman van Lorette wordt, terwijl twee dagen later bericht wordt dat er nog geen verdediger gekozen is. Eind mei wordt beweerd dat Ph. A. Haas en L.S. van Embden de verdediging op zich zullen nemen. Op 23 juni lezen we dat de zaak-Lorette naar het Gerechtshof in Den Haag is verwezen en dat de procureur-generaal Van den Bergh zelf het openbaar ministerie in de zaak zal waarnemen. Enkele dagen later publiceert *Het Nieuws van den Dag* twee ingezonden brieven van advocaat Haas, waarin deze reageert op de geruchten rond de verdediging van Lorette. “Er schijnt iets vreemds omtrent de verdediging van Jeanne Lorette in de lucht te zweven,”⁴⁵ aldus de advocaat. Lorettes vader had hem verzocht de verdediging van zijn dochter op zich te nemen, maar hij was niet tot Lorettes cel toegelaten. Bijgevoegd is een brief die Haas aan de procureur-generaal geschreven heeft, waarin hij de toegang tot zijn mogelijke cliënte eist. Hij benadrukt dat het de eerste keer in

⁴² *Algemeen Handelsblad*, 09-10-1885, 2.

⁴³ *Soerabaiasch Handelsblad*, 27-11-1885, 1.

⁴⁴ *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 12-09-1888, 1.

⁴⁵ *Het Nieuws van den Dag*, 29-06-1885, 10.

zijn 36-jarige carrière is dat de beklaagde wordt geraadpleegd over de ontmoeting met de advocaat die door haar naasten was uitgezocht.⁴⁶ Terwijl begin juli nog het gerucht gaat dat Lorette baron Michiels van Verduijnen heeft verzocht als advocaat voor haar op te treden, wordt uiteindelijk op 24 juli bekend gemaakt dat Haas op aandrang van de familie toch de verdediging op zich zal nemen.

De berichtgeving rond deze advocatenkwestie is, buiten de twee ingezonden brieven van meneer Haas, tamelijk zakelijk. Vanaf 2 september drukken de kranten de Akte van Beschuldiging of een samenvatting van het lijvige document af. In diverse Belgische bladen protesteert een Vlaamse vriend van Sakurada, De Man, tegen enkele beweringen in de Akte.⁴⁷ Een ingezonden brief in *Het Nieuws van den Dag* suggereert dat uit de Akte kan worden opgemaakt dat de procureur-generaal bijzonder warme gevoelens koestert voor de beschuldigde. Terwijl de argumentatie en bewijzen tegen Lorette zeer zwak zijn, wordt haar karakter zeer uitgebreid beschreven, “en voor die menschkundige studie moest hij natuurlijk veel bij haar zijn”⁴⁸.

Vanaf 17 september vangt de rechtszaak aan. Het *Algemeen Dagblad* besteedt bijna vijfduizend woorden aan een zeer gedetailleerde verslaggeving van de eerste zitting. Volgens de krant is de nieuwsgierigheid buitengewoon groot en zijn er vele hoge ambtenaren aanwezig, waaronder de Ministers van Justitie en Buitenlandse zaken. Bovendien zijn er opvallend veel dames en buitenlandse verslaggevers van de partij.⁴⁹ Lorette is “fraai uitgedoscht” en als ze opstaat “golft haar het lange, blonde haar los om de schouders”.⁵⁰ *De Standaard* vindt het nog belangrijk om te melden dat ze prachtig in het zwart gekleed ging, met een ronde hoed en gele veer.⁵¹

Aan de hand van een beschuldigde- en getuigenverhoor wordt getracht de complete geschiedenis rond de moord te reconstrueren. Bij het tonen van het moordwapen valt de beschuldigde flauw, een gebeurtenis waarvan in enkele kranten wordt bericht. Verder lijkt de zitting vooral te draaien rond de vraag in hoeverre Lorette toerekeningsvatbaar was ten tijde van de moord. De geraadpleegde deskundige dokter Piepers meent dat Lorette een epileptische zenuwziekte van haar moeder heeft geërfd en zodoende niet verantwoordelijk kan

⁴⁶ *Het Nieuws van den Dag*, 02-07-1885, 1.

⁴⁷ *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 11-09-1885, 2.

⁴⁸ *Het Nieuws van den Dag*, 17-09-1885, 1.

⁴⁹ Voor de Parijse krant *Le Figaro* was de beroemde Franse advocaat Albert Bataille bij de rechtszaak in Den Haag aanwezig: *Le Figaro*, 16-09-1885; 18-09-1885; 19-09-1885.

⁵⁰ *Algemeen Handelsblad*, 18-09-1885, Avondeditie, 1.

⁵¹ *De Standaard*, 18-09-1885, 2.

worden gehouden voor haar handelingen. Een andere geraadpleegde dokter, N.B. Donkersloot, stelt echter dat zij ondanks haar vermeende ziekte wel degelijk toerekeningsvatbaar was.⁵²

Ook op de tweede dag van de behandeling van de zaak-Lorette is de zaal geheel gevuld, maar met minder dames en meer buitenlandse verslaggevers. De procureur-generaal legt de nadruk op de toerekeningsvatbaarheid van de dader. Advocaat Haas opent zijn pleidooi met een verwijzing naar de grote media-aandacht voor de zaak. “Bij ons wordt het publiek niet ingelicht door mededeelingen uit de instructie. [...] Maar men las toch zoovele bijzonderheden, dat men daardoor juist nieuwsgierig werd te weten, of men hier te doen heeft met een mishandelde vrouw of een misdadigster.”⁵³ Verder probeert hij het Hof ervan te overtuigen dat Lorette wel degelijk ontoerekeningsvatbaar was. Haas eindigt door zich direct tot de raadsheren te richten met het verzoek de vrouw een zo kort mogelijke gevangenisstraf te geven zodat ze “wellicht eenmaal een sieraad” van de maatschappij kan worden. Het publiek reageert met een lang en levendig applaus en met bravogeroep.

De aanwezigheid van de twee Nederlandse ministers wordt in de pers fel bekritiseerd⁵⁴, alsook de vele vrouwen in het publiek. Zo vindt de *Nieuwe Tilburgsche Courant* het niet kunnen dat “zoogenaamde fatsoenlijke dames” met hun dochters plaatsen op de tribune gereserveerd hadden.⁵⁵ Het enthousiaste gejoel van het publiek in de rechtszaal getuigt volgens een lezer van *De Standaard* van een “diep verval van rechtsgevoel bij het Haagsche publiek”.⁵⁶ De lezer uit ook kritiek op het vervoer van Lorette naar de rechtszaak, dat niet middels een simpele celwagen, maar in een chique rijtuig plaatsvond. Sommige kranten schrijven ondertussen dat Lorette in haar cel een huwelijksverzoek van een man uit Parijs heeft gekregen.

Ook op de inhoud van de rechtszitting wordt veel kritiek geuit. Een lezer van *De Standaard* vindt het niet kunnen dat Haas zijn cliënte voorstelde als godsvruchtig, terwijl ze door moord en “hoererij” een “diep gevallen mensch” is.⁵⁷ Ook het *Rotterdamsch Nieuwsblad* gaat in tegen het beeld van Lorette als godsdienstige vrouw en publiceert een gedeelte van een brief van Lorette aan haar advocaat. Daarin vertelt ze dat ze al eerder een relatie had aangeknoopt met een bejaarde man, niet uit liefde, maar uit een poging in aanzien

⁵² *Algemeen Handelsblad*, 18-09-1885, Avondeditie en Ochtendeditie.

⁵³ *Algemeen Handelsblad*, 19-09-1885, Avondeditie, 1.

⁵⁴ *De Gooi- en Eemlander*, 19-09-1885, 2; *Tilburgsche Courant*, 20-09-1885, 2.

⁵⁵ *Nieuwe Tilburgsche Courant*, 04-10-1885, 2.

⁵⁶ *De Standaard*, 24-09-1885, 2.

⁵⁷ *De Standaard*, 22-09-1885, 2.

te stijgen. Toen later bleek dat de man al getrouwd was, bleef ze ondanks haar haat toch bij hem. Volgens de krant bewijst dit waar Lorette toe in staat was.⁵⁸ Het *Weekblad van het Regt* verwondert zich over het feit dat de kwestie van ontoerekeningsvatbaarheid helemaal niet zoals gewoonlijk tijdens de instructie maar pas tijdens de rechtszaak naar voren is gekomen.⁵⁹ Vanaf 25 september melden de kranten dat Jeanne Marie Lorette veroordeeld is tot (slechts) drie jaar correctionele gevangenisstraf, wegens moedwillige manslag met als verzachtende omstandigheid dat ze op haar vijftiende haar moeder had verloren. Het *Algemeen Handelsblad* plaatst wederom een uitgebreid verslag van de uitspraak⁶⁰, terwijl andere kranten zich beperken tot een zeer korte samenvatting.

2.5 De gevangenschap en “klassenjustitie”

Al bijna direct na de veroordeling verschijnen berichten over mogelijke strafvermindering of gratie voor de moordnares. Een aantal dames van aanzien zouden begin oktober een brief aan Koningin Emma hebben gestuurd met een gratieverzoek. Ook advocaat Haas en de procureur-generaal zouden een verzoek bij Minister van Justitie Du Tour hebben gedaan. Een paar dagen later blijkt dat de geruchten rond de gratieverzoeken niet waar zijn. Een verzoek om strafwijziging van Lorette aan de koning wordt afgewezen, alsook een verzoek om haar straf in Den Haag uit te mogen zitten. Lorette zou naar de gevangenis voor jeugdige vrouwelijke veroordeelden in Montfoort gaan, maar dit bericht blijkt door de “dagbladcorrespondenten” verzonnen te zijn.⁶¹

Op 16 november meldt het *Rotterdamsch Nieuwsblad* dat Jeanne Lorette geheel onverwachts en in het geheim is overgebracht naar de gevangenis in Arnhem om haar straftijd te ondergaan.⁶² Haar aankomst in Arnhem verloopt al even onopgemerkt.⁶³ *De Tijd* voegt hieraan toe dat de procureur-generaal op het station aanwezig was om de veroordeelde te zien vertrekken en dat de Minister van Justitie voor de geheimhouding gezorgd had.⁶⁴ Ondertussen meldt het *Soerabaiasch Handelsblad* dat Lorette maar één wens had toen ze aan haar straf begon: om haar lange haar te behouden en haar muziekstudie in eenzaamheid voort te

⁵⁸ *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 22-09-1885, 1.

⁵⁹ *Weekblad van het Regt*, 29-09-1885, 4.

⁶⁰ *Algemeen Handelsblad*, 22-09-1885, 1.

⁶¹ *Het Nieuws van den Dag*, 06-11-1885, 5.

⁶² *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 16-11-1885, 6.

⁶³ *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 17-11-1885, 2.

⁶⁴ *De Tijd*, 25-11-1885, 2.

zetten,⁶⁵ en heeft kritiek op deze belangstelling van de hooggeplaatste ambtenaren en de buitengewoon goede behandeling van de moordnares.⁶⁶

Nu Lorette zit opgesloten blijkt de zaak echter geen gesloten boek. Vooral de leefomstandigheden van de moordnares in haar cel zijn opmerkelijk genoeg om over te publiceren. Ze zou haar lange blonde haar mogen houden en haar tijd doorkomen met handwerken. Als huisdieren zou ze een poes en een tamme muis bezitten. “Dat zij het interessant vindt, als een kat met eene muis speelt, laat zich begrijpen,” vindt het *Soerabaiasch Handelsblad*.⁶⁷

Eind augustus 1886 verschijnt het bericht dat Lorette aan een “kwijnende ziekte” zou lijden, maar enkele dagen later wordt dit bericht al weer tegengesproken. Wederom spreken kranten over de goede omstandigheden waarin de gevangene zich bevindt. Haar kamer zou versierd zijn met bloempotjes en bloemen, ze krijgt regelmatig bezoek van een jong kind en heeft een hondje. Bovendien zou ze zelfs wandelingen mogen maken langs de singels van Arnhem. *De Tijd* twijfelt aan de geloofwaardigheid van deze berichten,⁶⁸ maar over het algemeen is de pers cynisch over de leefomstandigheden van de gevangene. Daaraan ten grondslag liggen de “hoog geroemde humaniteit van onze dagen”⁶⁹ en “misplaatste weekhartigheid”⁷⁰. De veroordeelde socialist Belderok heeft de Minister van Justitie gevraagd om dezelfde voorrechten. Hij zou onder andere graag in zijn cel een aantal socialistische bladen willen lezen en zijn vak als timmerman mogen blijven uitoefenen.⁷¹

In november duiken wederom berichten op over een zieke Lorette die aan bloedspuwingen zou lijden. Advocaat Haas reageert meteen door een gratieverzoek in te dienen bij de koning. *De Tijd* vraagt zich af waarom men in de tegenwoordige “boevenpaleizen”, waar al zoveel geld in is geïnvesteerd, men niet ook een goede ziekenverzorging kan inrichten.⁷² Eind november melden de kranten echter dat het gratieverzoek door de koning is afgewezen en dat Lorette het ondertussen al beter maakt. Het *Bataviaasch Handelsblad* verdenkt advocaat Haas ervan dat hij de publieke opinie met die

⁶⁵ *Soerabaiasch Handelsblad*, 12-11-1885, 1.

⁶⁶ *Soerabaiasch Handelsblad*, 26-01-1886, 3.

⁶⁷ *Soerabaiasch Handelsblad*, 27-02-1886, 2.

⁶⁸ *De Tijd*, 15-09-1886, 2.

⁶⁹ *Nieuwe Tilburgsche Courant*, 19-09-1886, 2.

⁷⁰ *Bataviaasch Handelsblad*, 19-10-1886, 3.

⁷¹ *De Standaard*, 02-11-1886, 4.

⁷² *De Tijd*, 11-11-1886, 2.

berichtjes over Lorettes ziekte heeft bewerkt zodat het publiek achter zijn gratieverzoek zou staan.⁷³

Deze controverse rond het gratieverzoek inspireert de *Lantaarn* tot het plaatsen van onderstaande tekening met de titel “St. Nicolaas in de Gevangenis!”⁷⁴ Vooraan staat Lorette, met achter haar de Leidsche gifmengster en Mie de hondenscheerster, twee andere bekende veroordeelde moordenaressen. Sint Nicolaas spreekt, als zijnde de Minister van Justitie, de gevangenen toe: “Indien gijlieden bereid zijt eene plechtige verklaring te teekenen, dat gij nimmer weder een voet in Nederland zult zetten – máár gij moogt geen adres aan de Tweede Kamer indienen om dat stuk terug te hebben – schenk ik u allen gratie!”⁷⁵

In december 1886 worden er Kamervragen gesteld omtrent de plaatsing van Lorette in de gevangenis van Arnhem en niet in Den Bosch, het aanvankelijke plan. De Minister van Justitie verklaart dat dit was gebeurd om “haar niet dieper in ’t verderf te doen storten door

⁷³ *Bataviaasch Handelsblad*, 18-12-1886, 6.

⁷⁴ *De Lantaarn*, no. 23 (1886).

⁷⁵ *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 04-12-1886, 2.

het gezelschap van bordeelhoudsters en prostituees te 's Bosch"⁷⁶. Het Kamerlid Borgesius blijft volhouden in zijn kritiek en stelt vraagtekens bij het feit dat de Minister Lorette als moordnares boven prostituees plaatst.

De discussie over de omstandigheden van Lorette vindt haar hoogtepunt in 1887 wanneer het anarchistische blad *Recht voor Allen* in september een artikel publiceert waarin een vergelijking wordt gemaakt in de manier waarop Lorette wordt behandeld en hoe Ferdinand Domela Nieuwenhuis (dat jaar veroordeeld tot een jaar cel wegens majesteitsschennis) zijn gevangenschap moet doorbrengen. Waar de moordnares een ruime kamer kreeg en haar "door prostitutie verkregen kostuums" en blonde lokken mocht behouden, mocht de socialist zijn kinderen niet zien en moest hij zijn huwelijksring inleveren.⁷⁷ De pers reageert aanvankelijk sceptisch over het waarheidsgehalte van dit artikel, maar is ook geschokt over de mogelijke ongelijkheid in het rechtssysteem. De kranten nemen een afwachtende houding aan: hoe zouden de autoriteiten reageren op deze aantijgingen? 29 september wordt bekend dat er rechtsvervolging wordt ingesteld tegen de auteur van het artikel, Johan Methöfer, die werkzaam was bij de Arnhemse gevangenis. De *Graafschap-Bode* hoopt dat nu de waarheid over het "misselijk getroetel" met Lorette boven tafel komt.⁷⁸ Het *Rotterdamsch Nieuwsblad* heeft echter vertrouwen in de Minister van Justitie, die geen onderzoek zou hebben ingesteld als hij geen zuiver geweten had gehad. Bovendien zal het onderzoek licht werpen op de "grote bezorgdheid" van de procureur-generaal voor Lorette, die volgens geruchten "niet ver meer van teederheid afwas"⁷⁹. *De Standaard* zegt niet zeker te weten over het rechtsgeding tegen Methöfer wel doorgaat, omdat sommige hooggeplaatsten de zaak liever zouden laten rusten.⁸⁰ De aanvankelijke scepsis onder de pers ten opzichte van het socialistische artikel maakt langzamerhand plaats voor een verlangen naar volledige openheid van de autoriteiten en gelijkheid voor de wet. "Dat eischt de waardigheid van den Staat."⁸¹ In de *Damenzeitung* wordt ook Koningin Emma betrokken bij het schandaal. Het Duitse blad publiceert een brief van Lorette aan de koningin waarin ze smeekte haar lange haar te mogen behouden. De koningin stond dit toe en verminderde haar straf met drie jaar,

⁷⁶ *Het Nieuws van den Dag*, 06-12-1886, 5.

⁷⁷ Johan Methöfer, "Domela Nieuwenhuis en Jeanne Lorette in den kerker", *Recht voor Allen* 9:85 (1887).

⁷⁸ *Graafschap-Bode*, 01-10-1887, 1.

⁷⁹ *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 11-10-1887, 1.

⁸⁰ *De Standaard*, 11-10-1887, 2.

⁸¹ *De Locomotief*, 08-12-1887, 2.

aldus de krant.⁸² Over de waarheid van dit artikel mag, gezien de laatste bewering, getwijfeld worden.

Uiteindelijk wordt Methöfer door de Haagse rechtbank buiten vervolging geplaatst, maar de socialisten zijn hiermee niet de mond gesnoerd. In een drukbezochte “volksvergadering” in Amsterdam bespreken ze de ongelijke behandeling van Domela Nieuwenhuis en Lorette. Hierop wordt een motie ingediend waarmee aangedrongen wordt op óf het ontslag van de Minister van Justitie óf een eerlijke vervolging van Methöfer.⁸³ Terwijl de druk op de Minister in de Tweede Kamer steeds groter wordt, verschijnt maart 1888 het bericht dat procureur-generaal Van den Bergh zijn functie neerlegt. In de Nederlandse pers wordt dit direct in verband gebracht met de zaak van Methöfer en Lorette.⁸⁴ Volgens *De Locomotief* heeft “de publieke opinie [...] den procureur-generaal toch gedwongen, zijn ontslag aan te vragen”⁸⁵.

Op 24 september 1888 eindigt de celstraf van Lorette. De jarenlange media-aandacht lijkt hiermee langzamerhand op te drogen. De enige nieuwsfeiten in de jaren daarna zijn een bezoek aan Den Haag (eind 1888), een zangeres in Amsterdam die zich als de moordenaar voordeed (1889) en een nieuwe minnaar die er met haar geld vandoor gaat (1890).

2.6 Conclusie

We zien een transformatie van de algemene opinie over Lorette. Waar ze in 1885 nog duidelijk geassocieerd wordt met de moord die ze gepleegd heeft, wordt ze in de loop van 1886-1888 steeds meer een symbool voor gerechtelijke ongelijkheid of klassenjustitie in Nederland. Haar leefomstandigheden in de cel en haar omgang met hooggeplaatste ambtenaren zijn in deze berichtgeving veel belangrijker dan de misdaad die ze een paar jaar eerder gepleegd had.

Ook lijkt er een groeiend cynisme te ontstaan ten opzichte van Lorettes onschuld en schoonheid. Aanvankelijk geven sommige kranten blijk van medelijden met haar lot en zien ze haar vooral als een jong meisje dat beschermd moet worden tegen de boze buitenwereld. In latere berichten zien we echter steeds meer dat de auteurs van mening zijn dat Lorette die

⁸² *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 11-01-1888, 1.

⁸³ *Algemeen Handelsblad*, 12-02-1888, 2.

⁸⁴ *Java-Bode*, 21-03-1888, 6.

⁸⁵ *De Locomotief*, 18-04-1888, 2.

boze buitenwereld met haar charme en schijnbare onschuld met gemak om haar vinger weet te winden.

Er kunnen een aantal terugkerende thema's in de berichtgeving aangewezen worden. Ten eerste lijken de journalisten nooit uitgeschreven te zijn over Lorettes uiterlijk. De mening die deze kranten vormen over de moordnares is in grote mate beïnvloed door de schoonheid die ze bezat. Ten tweede wordt Lorette enerzijds gezien als onderdeel van de bovenklasse door haar omgang met heren van aanzien en haar behandeling in de gevangenis. Anderzijds wordt ze echter soms afgeschilderd als een prostituee en als zodanig onderdeel van de onderklasse. Ten slotte lijkt de moordnares in deze zaak veel belangrijker te zijn dan het slachtoffer. Over Sakurada wordt alleen in de maanden direct na de moord bericht en vooral over zijn relatie met Lorette. Het feit dat hij Japans was, lijkt een veel kleinere rol te spelen dan zijn hoge sociale status. Deze thema's zullen in het komende hoofdstuk verder uitgediept worden.

Hoofdstuk 3. Mediahype?

In dit hoofdstuk zullen we de theorie van Vasterman toepassen op de nieuwsgolf die in het vorige hoofdstuk uiteengezet is. Allereerst zal de sleutelgebeurtenis en de betekenis die de media hieraan gaven aan bod komen. Daarna zal verklaard worden welke rol de visuele media speelden in het verloop van de nieuwsgolf en in de beeldvorming van Jeanne Marie Lorette. Ten slotte zal een antwoord gegeven worden op de vraag in hoeverre er sprake was van een mediahype.

3.1 Sleutelgebeurtenis en betekenis

Volgens Vasterman begint een mediahype met een sleutelgebeurtenis, een voorval dat om uiteenlopende redenen meer aandacht krijgt dan vergelijkbare gebeurtenissen.⁸⁶ In onze casus is de sleutelgebeurtenis de moord op Sakurada in maart 1885. Hier zal beargumenteerd worden dat de moord en de moordnares het label van uitzondering op de regel meekregen, waardoor een echte mediahype niet heeft kunnen plaatsvinden.

3.1.1 Schoonheid en de vrouw

Jeanne Marie Lorette bezat een buitengewone schoonheid en het belang hiervan wordt door de media vergroot door dit keer op keer te herhalen. Auteurs blijven hun bewondering voor haar uiterlijk uitspreken en er wordt veelvuldig bericht over pogingen van Lorette om haar schoonheid in tact te houden. Bovendien leggen de verspreiding en tentoonstelling van haar beeltenis verdere nadruk op het uiterlijk van de moordnares.

Binnen het wetenschappelijke discours van de late negentiende eeuw bestond het idee dat criminaliteit een biologische afwijking in het individu was. Criminologen zochten kenmerken in het uiterlijk van een crimineel die zouden wijzen op zijn afwijkende gedrag. Criminelen weken fysiek af van de ideale burger en werden als zodanig veelal geassocieerd met lelijkheid.⁸⁷ Gezien de lovende woorden in de pers voldeed Jeanne Marie Lorette in veel

⁸⁶ Vasterman, *Mediahype*, 37.

⁸⁷ Peter Becker, "The Criminologists' Gaze at the Underworld: Toward an Archeology of Criminological Writing", in: Peter Becker en Richard Wetzell (ed.), *Criminals and their Scientists. The History of Criminology in International Perspective* (Cambridge University Press, Cambridge/New York, 2006) 105-133.

opzichten aan het schoonheidsideaal van haar tijd. Op die manier ging de zaak-Lorette in tegen geaccepteerde ideeën over uiterlijk en criminaliteit.

Bovendien bestond er vanaf de vroegmoderne tijd tot in de negentiende eeuw binnen de Europese en Amerikaanse misdaadfictie en -verslaggeving het culturele motief van de “beautiful female murder victim”⁸⁸. Binnen dit motief was er altijd sprake van een mooie, jonge, ongetrouwde vrouw die vaak door een jonge ongetrouwde man binnen de context van een romantische of seksuele relatie vermoord was. Het slachtoffer werd afgeschilderd als onschuldig en haar lichaam werd vaak grafisch en erotisch beschreven.⁸⁹ Misdaden die aan dit profiel voldeden, werden breed uitgemeten in de pers.⁹⁰ Ook bij de zaak-Lorette was sprake van een liefdesrelatie die uiteindelijk had geleid tot een moord. Op een belangrijk punt echter draaide deze zaak het culturele motief honderdtachtig graden rond: de mooie, jonge vrouw was niet het slachtoffer maar de dader! Opvallend is dat Lorette wel door een gedeelte van de pers als naïef en in die zin onschuldig beschreven werd. Over Sakurada’s dode lichaam werd niet al te veel uitgeweid, terwijl dat van Lorette wel de nodige aandacht kreeg. Sommige kranten zagen Lorette als een “slachtoffer van verleiding”⁹¹. Ook werd ze door bewonderaars als “heldin in plaats van als misdadigster”⁹² beschouwd. Op deze manier werd van de dader een slachtoffer gemaakt om de gebeurtenissen te kunnen rijmen met bestaande ideeën over vrouwelijke schoonheid en moord.

Wat betreft haar uiterlijk week Lorette dus af van het beeld dat men had van een moordenaar. Ook wat betreft haar geslacht was dat het geval. De vrouwelijke natuur werd in de negentiende eeuw niet geassocieerd met assertieve, agressieve en gewelddadige handelingen. De samenleving was gebouwd op conventies over de verhoudingen tussen man en vrouw. Een vrouw die een moord pleegde, vormde een bedreiging voor de bestaande genderpatronen. Vandaar dat “the woman who killed her husband from the very seat of the prescribed feminine domain of domesticity threatened the social order from within”⁹³. Omdat de moordenaar zich traditioneel mannelijke eigenschappen had toegeëigend, werd haar vrouwelijkheid in de pers vaak betwist. Een moordenaar werd door de media neergezet als

⁸⁸ Daniel A. Cohen, “The Beautiful Female Murder Victim: Literary Genres and Courtship Practices in the Origins of a Cultural Motif, 1590-1850”, *Journal of Social History* 31:2 (1997) 277-306; 277.

⁸⁹ Ibidem, 278.

⁹⁰ Voorbeelden hiervan zijn onderzocht door: Patricia Cline Cohen, “The Mystery of Helen Jewett: Romantic Fiction and the Eroticization of Violence”, *Legal Studies Forum* 17:2 (1993) 133-145; Amy Gilman Srebnick, “The Death of Mary Rogers, the ‘Public Prints,’ and the Violence of Representation”, *Legal Studies Forum* 17:2 (1993) 147-169.

⁹¹ *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 24-03-1885, 2.

⁹² *Soerabaiasch Handelsblad*, 27-11-1885, 1.

⁹³ Lisa Downing, “Murder in the Feminine: Marie Lafarge and the Sexualisation of the Nineteenth-Century Criminal Woman”, *Journal of the History of Sexuality* 18 (2009) 121-137, 124-125.

noch een vrouw, noch een niet-vrouw,.⁹⁴ Jeanne Lorette werd neergezet als een vrouwelijke vrouw in de zin dat ze met haar schoonheid menig mannenhart sneller kon laten kloppen. “Mannentrots en hartstocht knielen, waar ge uw vriendelijke oogen slaat”⁹⁵, aldus *De Locomotief* over Lorette. Uit haar misdaad sprak volgens deze krant echter geen “vrouwelijke zachtheid”. De relatie tussen Lorette en Sakurada werd in de kranten vaak vergeleken met een kat en een muis. Lorette was in deze metafoor de kat die met haar zachtaardige uiterlijk berekenend haar prooi gadesloeg voor ze toehapte. Deze verslaggevers gingen ervan uit dat Lorette de moord vanuit een koelbloedigheid gepleegd had die normaal gesproken met mannen werd geassocieerd. Later werd gesuggereerd dat ze haar charmes had gebruikt om haar omstandigheden in de cel te verbeteren. Het gedeelte van de pers dat sympathie voor Lorette voelde, geloofde dat ze de moord vanuit teleurstelling en wraakgevoelens in een vlaag van hysterie had gepleegd. De pers zag dus in Lorette óf een hysterische vrouw óf een vrouw met mannelijke eigenschappen. Hoe dan ook vormde Lorette een uitzondering op het beeld dat men van een vrouw had.

3.1.2 Etniciteit en trouw

Een relatie tussen een oosterse heer en een westerse dame was in het laatnegentiende-eeuwse Nederland nog een erg ongebruikelijk verschijnsel. In haar boek *A True History Full of Romance* onderzoekt Marga Altena hoe etnisch gemengde huwelijke gerepresenteerd werden in Nederlandse kunst, nieuwsmedia en populaire cultuur in de periode 1883-1955. Omdat je geacht werd binnen je eigen klasse en geloofsgemeenschap te trouwen, werd op een huwelijk met een vreemdeling met argwaan en ontsteltenis gereageerd.⁹⁶ Over een stuk gelopen huwelijk tussen een Nederlands meisje en een Chinese handelaar in 1886 zegt Altena dat de vrouw de scheiding had aangevraagd omdat haar man vreemd was gegaan. De omgeving zocht de oorzaak voor de breuk echter vooral in de etnische verschillen tussen de huwelijkspartners, omdat vreemdgaande mannen over het algemeen geaccepteerd werden. Het was vooral de vrouw geweest die sterk bekritiseerd werd op haar beslissing tot scheiding over te gaan.⁹⁷

⁹⁴ Jessie Ramey, “The Bloody Blonde and the Marble Woman: Gender and Power in the Case of Ruth Snyder”, *Journal of Social History* 37:3 (2004) 625-650; 625-627.

⁹⁵ *De Locomotief*, 08-08-1885, 2.

⁹⁶ Marga Altena, *A True History Full of Romance: Mixed Marriages and Ethnic Identity in Dutch Art, News Media, and Popular Culture (1883-1955)* (Amsterdam 2012) 12.

⁹⁷ *Ibidem*, 45-51.

Ook de relatie tussen Lorette en Sakurada was stukgelopen op het feit dat de man haar bedrogen had. En ook in dit geval was het de vrouw geweest die om die reden een (vrij radicaal) einde aan de relatie had gemaakt. Het *Rotterdamsch Nieuwsblad* nam het voor Sakurada op door te stellen dat er wel meer dan “een vernisje beschaving en buigzaamheid van rugspieren” nodig was om staande te blijven in een westerse maatschappij waar “waardigheid en zelfbeheersching” volstrekt niet waar te nemen zijn. Bovendien was een buitenechtelijke relatie onder hoge ambtenaren helemaal geen ongewone zaak. De auteur stelt wanneer alle minnaressen op dezelfde manier als Lorette zouden handelen “dat er door die honderdtallen van revolvergeschoten een geducht schot zou komen in alle taken van den openbaren dienst”⁹⁸.

Het grote publiek leek Lorette echter als heldin in de armen te sluiten, een feit waar de meeste kranten uiterst afkeurend op reageerden. Zoals we hebben gezien, kon de aanwezigheid van vele dames tijdens de rechtszaak op grote kritiek rekenen. Er werd maar weinig kritiek geleverd op de relatie tussen Lorette en Sakurada. Het feit dat Lorette haar minnaar vermoorde nadat ze er achter was gekomen dat hij reeds getrouwd was, werd echter door veel mensen niet als bezwaarlijk gezien. Kwam dit door zijn Japanse achtergrond? Aangezien zijn etniciteit nauwelijks besproken werd, is het waarschijnlijker dat men Lorette steunde in het feit dat ze radicaal actie durfde te ondernemen tegen haar bedriegende minnaar. De ideeën over gender en seksualiteit waren dus niet zo conservatief als sommige kranten wilden doen voorkomen. Dit kan gezien worden binnen de context van de Eerste Feministische Golf die tussen ongeveer 1870 en 1920 plaatsvond en waarin kritiek kwam op onder andere de gehoorzaamheidsplicht van de vrouw aan de man.⁹⁹ In deze periode van onduidelijke sociale verhoudingen kon sympathie groeien voor een vrouw die een duidelijk standpunt innam tegen losbandige mannen. Sommige mannen vonden dit wellicht ook wel een spannend gegeven.

3.1.3 Klasse en status

In de allereerste betekenisgeving van de sleutelgebeurtenis lijkt vooral Sakurada's sociale klasse een rol te spelen. Gezien zijn hoge functie werd de moord als belangwekkend gezien. “Het feit zelf kon echter moeielijk vergroot worden, daar het maar al te waar was en ook al te

⁹⁸ *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 25-03-1885, 2.

⁹⁹ Marianne Braun, *De prijs van de liefde: De eerste feministische golf, het huwelijksrecht en de vaderlandse geschiedenis* (Amsterdam 1992) 60-62.

ernstig, vooral met het oog op den hoogen rang van het slachtoffer”¹⁰⁰, aldus het *Rotterdamsch Nieuwsblad* in haar eerste verslag van de moord.

Het *Soerabaiasch Handelsblad* stelt dat degenen die “aan de diplomatie het recht toekennen een losbandig leven te leiden en die in de vrouwen van niet-aristocratische geboorte voorwerpen van het weelderig spel van den hartstocht voor de groote heeren zien”, Jeanne Marie Lorette als een prostituee zagen die moest weten dat haar gezelschap alleen gekocht was. Volgens de krant spreekt echter uit haar ingetogen levensstijl en haar werk als pianodocente bij deftige families dat ze uit teleurgestelde liefde handelde.¹⁰¹ Het idee van haar onschuld werd dus niet alleen verbonden met haar geslacht en haar schoonheid, maar ook met haar respectabele sociale status. Er bleef echter voortdurend een spanning bestaan tussen haar verleden en de manier waarop zij in de gevangenis behandeld werd. Vooral de kranten die geen sympathie voor Lorette konden opbrengen, bleven haar als prostituee betitelen. Ook Methöfer deed dat in zijn artikel, om de onrechtvaardigheid van de tegenstelling tussen Domela Nieuwenhuis en Lorette te vergroten.

3.2 Visuele media

In kranten werd zoals we hebben gezien veel kritiek geuit op het feit dat een wassen beeld van Lorette in het *Panopticum* geplaatst zou worden. Er werd gesteld dat de moordenaar niet thuishoorde tussen de andere criminelen. Zoals we hebben gezien, speelde haar schoonheid, vrouwelijkheid en sociale status een rol in dit beeld van haar als uitzondering. Een ander argument in de pers was dat het *Panopticum* als tweede rechter zou optreden. Volgens het *Soerabaiasch Handelsblad* was het “een schande voor onze natie en voert [het] terug tot strafoefeningen in vorige eeuwen, met dit onderscheid, dat ze iets verfijnd en veel onrechtvaardiger, ja, niet te verdedigen is”¹⁰². Franke beargumenteert dat de schandstraffen aan het eind van de negentiende eeuw terugkwamen in de vorm van meer sensationele en emotionele misdaadverslaggeving waarin alle persoonlijke details over de verdachte aan het papier werden toevertrouwd. We hebben gezien dat ook in de berichtgeving rond Lorette haar persoonlijke leven en omstandigheden veel aandacht kregen. Wat Franke in zijn studie echter niet overweegt, is de manier waarop elementen van de schandstraf terug te zien waren in visuele media. Er kan zelfs gesteld worden dat een openbare schandstraf een bij uitstek

¹⁰⁰ *Rotterdamsch Nieuwsblad*, 17-03-1885, 2.

¹⁰¹ *Soerabaiasch Handelsblad*, 30-04-1885, 2.

¹⁰² *Soerabaiasch Handelsblad*, 27-11-1885, 1.

visueel medium is: een theateraal communicatiemiddel waarmee gezagsdragers een bepaalde boodschap overbrengen aan het publiek. De populaire portretfoto en het wassen beeld van Lorette bezaten wel degelijk kenmerken van de schandstraf.

Zo is er een interessante parallel te trekken tussen het *Panopticum* en het architectonische principe met dezelfde naam dat aan het einde van de achttiende eeuw werd ontwikkeld. In een panoptisch instituut hadden gevangenen het gevoel voortdurend in de gaten te worden gehouden, waardoor ze niets anders konden doen dan zelfdisciplineren toepassen. Michel Foucault heeft dit principe panopticisme genoemd.¹⁰³ In het museum werden de wassen beelden ook voortdurend bekeken, maar de impact op het individu was veel minder direct. Doordat het lichaam van de persoon tot in detail aanschouwd kon worden, drong het uiterlijk door tot in het collectieve bewustzijn. Iedere bezoeker wist precies hoe Lorette er uit zag en zou haar gemakkelijker kunnen herkennen op straat. Op die manier zou Lorette zich alsnog op eenzelfde manier bekeken kunnen voelen als in een panoptische gevangenis en zelfdisciplineren kunnen toepassen.

Om de volle betekenis van het portret en wassen beeld van Lorette te kunnen begrijpen, moeten ze echter in de context van de visuele cultuur van de late negentiende eeuw geplaatst worden. Vanessa Schwartz betoogt dat er in de late negentiende eeuw zoveel visuele media waren dat ze verantwoordelijk waren voor het ontstaan van een spectaculaire werkelijkheid die gezamenlijk beleefd werd. Personen en gebeurtenissen werden via allerlei visuele media bekend bij een massapubliek. Zo werden winkleletalages gebruikt voor het tentoonstellen van foto's van misdadigers en leden van het Koninklijk Huis. Gezien het grote en diverse publiek dat deze etalages trok, kunnen ze beschouwd worden als massamedia.¹⁰⁴ Visuele media waren gericht op het zo levensecht mogelijk representeren van de historische werkelijkheid. De beelden waren zo realistisch en alomtegenwoordig dat ze direct invloed hadden op de manier waarop men naar de werkelijkheid keek¹⁰⁵ De foto en het wassen beeld speelde daarom een belangrijke rol in de beeldvorming van Lorette.

Bovendien sluit deze ontwikkeling van visuele media aan het wetenschappelijke discours van de late negentiende eeuw, gebaseerd op het beschrijven, vergelijken en classificeren van het uiterlijk van objecten. Binnen de criminologie werden zoals gezegd

¹⁰³ Pieter Spierenburg, "Punishment, Power, and History: Foucault and Elias", *Social Science History* 28:4 (2004) 607-636; 612.

¹⁰⁴ Jan Hein Furnée, "Winkleletalages als moderne massamedia: visuele cultuur en sociale verhoudingen in Den Haag, 1850-1890", *De Negentiende Eeuw*, 27:2 (2003), 74-106.

¹⁰⁵ Vanessa R. Schwartz, *Spectacular realities. Early mass culture in fin-de-siècle Paris* (Berkeley 1998) 9-12; Julia Noordegraaf, "De opkomst van het museum in de 'spectaculaire' negentiende eeuw", *De Negentiende Eeuw*, 27:2 (2003) 133.

theorieën ontwikkeld die ervan uitgingen dat crimineel gedrag aangeboren was. Criminologen zochten vanaf de late negentiende eeuw naar manieren waarop je een crimineel aan zijn uiterlijk kon herkennen.¹⁰⁶ Visuele media boden een massapubliek de mogelijkheid objecten op eenzelfde manier nauwkeurig op hun uiterlijk te bestuderen. Het museum was bij uitstek de plaats waar de presentaties van objecten “in de eerste plaats ontworpen waren voor het *kijken*”¹⁰⁷. De foto en het wassen beeld van Lorette maakten haar criminaliteit zichtbaar. Het bood het grote publiek de mogelijkheid ideeën over uiterlijke kenmerken van criminaliteit te toetsen aan een beeld van een echte crimineel. Het idee dat ze hierop een uitzondering vormde, werd door deze visuele media versterkt.

3.3 Mediahype?

Volgens de mediahype-theorie van Vasterman komt uit de betekenis die aan de sleutelgebeurtenis wordt gegeven een thema voort dat raakt aan een sociaal probleem. Vervolgens ontstaat er rond dat thema een mediahype. De moord op Sakurada vormde in het eerste jaar geen aanleiding tot de discussie van een sociaal probleem. Bestaande ideeën en conventies over misdaad, vrouwen, schoonheid en klasse werden niet ter discussie gesteld. Paradoxaal genoeg kreeg de moordenaar veel media-aandacht omdat ze het label van uitzonderlijk geval bezat, maar werd ze door die uitzonderlijkheid niet gezien als voortkomend uit een sociaal probleem.

Lorettes buitengewoon goede behandeling in de gevangenis brengt wel een sociaal probleem aan de oppervlakte dat uiteindelijk door de socialistische beweging wordt gebruikt om de publieke opinie te beïnvloeden en haar macht te vergroten. Tot de publicatie van Methöfers artikel in *Recht voor allen* wordt veelvuldig gepubliceerd over de leefomstandigheden van Lorette en lijkt de nieuwsdrempel lager te worden. Zo wordt het nieuwswaardig om te publiceren over het feit dat ze een kat als huisdier in haar cel mag houden. De verslaggevers lijken ook te zoeken naar nieuws dat hun perceptie van Lorette in de gevangenis bevestigt, ongeacht of die nieuwsfeiten met de werkelijkheid overeenkomen. Kranten namen stukken van elkaar over zonder ze kritisch te bekijken, een aanwijzing dat redacties zich op elkaar oriënteerden om te beoordelen wat nieuwswaardig was. Op het

¹⁰⁶ Peter Becker, “The Criminologists’ Gaze at the Underworld: Toward an Archeology of Criminological Writing”, in: Peter Becker en Richard Wetzell (ed.), *Criminals and their Scientists. The History of Criminology in International Perspective* (Cambridge/New York, 2006) 105-133.

¹⁰⁷ Noordegraaf, “De opkomst van het museum in de ‘spectaculaire’ negentiende eeuw”, 129-130.

hoogtepunt van de hype zorgde het artikel van Methöfer er echter voor dat de kranten een afwachtende houding aannemen. Vanaf dat moment wordt de zaak namelijk door de socialistische beweging gebruikt om het sociale probleem van klassenjustitie aan de kaak te stellen en hiermee hun eigen macht te vergroten. In plaats van zelf op onderzoek uit te gaan, wachtten de kranten echter af wat de Minister van Justitie met het provocerende artikel gaat doen. Deze afwachtende houding belette de nieuwsgolf om een nog grotere hype te worden.

In hoeverre had de media-aandacht voor Lorette maatschappelijke gevolgen? Ten eerste reageerden individuen op de berichtgeving door brieven in te zenden met hun visie op bepaalde gebeurtenissen. Daarnaast gebruikte de socialistische beweging de zaak-Lorette om haar eigen oplossingen voor de ongelijkheid voor de wet in de schijnwerpers te zetten. Hierdoor beïnvloedde ze de publieke opinie, waardoor de procureur-generaal zich uiteindelijk zelfs genoodzaakt voelt op te stappen.

Volgens Vasterman komt er langzamerhand een einde aan een mediahype wanneer mogelijkheden tot vervolgnieuws uitgeput raken. Nadat de ophef rond de zaak-Methöfer in maart 1888 voorbij was, werden berichten over Lorette ook steeds schaarser. Haar vrijlating in september dat jaar was de laatste gebeurtenis waar alle kranten over schreven. In de jaren daarna volgden slechts enkele berichten. Dit was te wijten aan zowel een gebrek aan nieuwe gebeurtenissen als aan het weer steeds hoger worden van de nieuwsdrempels. De zaak-Lorette bleef zeker nog jaren aanwezig in het collectieve geheugen, maar het werd geen prototype voor mooie moordenaressen of klassenjustitie. De verwijzingen naar de zaak zijn enkele jaren daarna schaars. Als Lorette ergens als prototype voor gezien werd, dan was het voor een moordenaress die veel controverses opriep en de nodige media-aandacht kreeg; een *cause célèbre*.

Conclusie

Waarom kreeg Jeanne Marie Lorette nu zoveel aandacht van de media? Met de mediahype-theorie hebben we kunnen onderzoeken in hoeverre het controversiële gebeurtenissen waren die de nieuwsgolf voortstuwden, en in welke mate de nieuws-producerende activiteiten van de media zelf die de hype creëerden. Er speelden inderdaad veel controverses rond de zaak-Lorette. De advocatenkwesitie, de dubieuze houding van de procureur-generaal en de goede leefomstandigheden in Lorettes cel waren er slechts enkele van. Bovendien botste de moordzaak met bestaande discoursen over misdaad, gender, uiterlijk en klasse. Vooral Lorettes schoonheid kwam niet overeen met het beeld dat men van een moordenaar had. De beroemdheid van de zaak had echter nooit zo groot kunnen worden zonder de stuwende werking van de media. Ten eerste bepaalden ze de beeldvorming van Lorette als opvallend en afwijkend, doordat kranten herhaaldelijk bleven schrijven over haar schoonheid en haar vermeende motieven. De verspreiding en tentoonstelling van de portretfoto en het wassen beeld zorgden ervoor dat haar opvallende uiterlijk een prominente plaats kreeg binnen het collectieve bewustzijn. De gedrukte en visuele media waren hierin nauw met elkaar verbonden. In kranten werd namelijk verwezen naar en kritiek geleverd op de verkoop en tentoonstelling van de beelden, terwijl die beelden de interesse in de berichtgeving over Lorette weer vergrootten. Ten tweede zorgde de berichtgeving over Lorette voor allerlei maatschappelijke reacties. Zo werden er tal van kritische ingezonden brieven gepubliceerd. Bovendien beïnvloedde de berichtgeving over de omstandigheden in de gevangenis de publieke opinie zodanig dat de socialistische beweging de zaak kon gebruiken om het sociale probleem van klassenjustitie onder de aandacht te brengen.

Dit onderzoek had als intentie om de mediageschiedenis in verband te brengen met misdaadgeschiedenis en sociaal-culturele ontwikkelingen in de samenleving. Zoals we hebben gezien hing de manier waarop in de media aandacht aan Lorette werd besteed nauw samen met bestaande ideeën, conventies en houdingen ten opzichte van criminaliteit in de samenleving. Bovendien toont dit onderzoek aan dat de verklaring voor de grote aandacht voor een historisch fenomeen als een moordzaak niet alleen te vinden is in houdingen ten opzichte van die moordzaak, maar dat ook allerlei mediaprocessen van invloed zijn. Belangrijk is dat de media als een samenhangend geheel worden bekeken. Gezamenlijk beïnvloeden ze immers de manier waarop mensen hun beeld van zichzelf en de wereld construeren.

In dit onderzoek is weinig ruimte geweest voor de details rond de moord en de werkelijke motieven van Lorette. Uit de krantenberichten en verslagen van de rechtszaak zou de historische werkelijkheid echter voor een groot deel kunnen worden gereconstrueerd. Vervolgonderzoek zou hier meer licht op kunnen werpen en verbanden kunnen aantonen met andere moordzaken in de late negentiende eeuw.

Desalniettemin vormt de geschiedenis van mediahypes rond moordzaken dus een goede manier om meer duidelijkheid te krijgen over de leefwereld van mensen in een bepaalde periode. Een uitzonderlijke, extreme situatie maakt standpunten expliciet die anders impliciet waren gebleven. Jeanne Marie Lorette groeide als uitzonderlijk mooie moordnares uit tot een beroemdheid waar iedereen wel een mening over had. Edgar Allen Poe schreef: “The death of a beautiful woman is, unquestionably, the most poetical topic in the world.”¹⁰⁸ Met de zaak-Lorette in ons achterhoofd kunnen we wel stellen dat een moord door een mooie vrouw minstens zo sterk tot de verbeelding spreekt.

¹⁰⁸ Edgar Allen Poe, “The Philosophy of Composition”, *Graham's Magazine*, 28:4 (April 1846) 163-167. <http://www.eapoe.org/works/essays/philcomp.htm> (17-01-2014).

Literatuurlijst

A. Primaire bronnen

In deze lijst zijn alleen de bronnen opgenomen die expliciet in dit onderzoek genoemd zijn.

- Algemeen Handelsblad*, 18-09-1885, Avondeditie, 1.
Algemeen Handelsblad, 18-09-1885, Avondeditie en Ochtendeditie.
Algemeen Handelsblad, 19-09-1885, Avondeditie, 1.
Algemeen Handelsblad, 22-09-1885, 1.
Algemeen Handelsblad, 09-10-1885, 2.
Algemeen Handelsblad, 12-02-1888, 2.
Bataile, Albert, *Le Figaro*, 16-09-1885.
Bataile, Albert, *Le Figaro*, 18-09-1885.
Bataile, Albert, *Le Figaro*, 19-09-1885.
Bataviaasch Handelsblad, 02-05-1885, 7.
Bataviaasch Handelsblad, 19-10-1886, 3.
Bataviaasch Handelsblad, 18-12-1886, 6.
De Gooi- en Eemlander, 19-09-1885, 2.
De Lantaarn, 23 (1886).
De Locomotief, 08-08-1885, 2.
De Locomotief, 17-11-1885, 1.
De Locomotief, 23-11-1885, 4.
De Locomotief, 08-12-1887, 2.
De Locomotief, 18-04-1888, 2.
De Standaard, 21-03-1885, 3.
De Standaard, 18-09-1885, 2.
De Standaard, 22-09-1885, 2.
De Standaard, 24-09-1885, 2.
De Standaard, 02-11-1886, 4.
De Standaard, 11-10-1887, 2.
De Tijd, 17-03-1885, 2.
De Tijd, 18-03-1885, 2.

De Tijd, 25-11-1885, 2.
De Tijd, 15-09-1886, 2.
De Tijd, 11-11-1886, 2.
Graafschap-Bode, 01-10-1887, 1.
Het Nieuws van den Dag, 30-03-1885, 16.
Het Nieuws van den Dag, 29-06-1885, 10.
Het Nieuws van den Dag, 02-07-1885, 1.
Het Nieuws van den Dag, 17-09-1885, 1.
Het Nieuws van den Dag, 06-11-1885, 5.
Het Nieuws van den Dag, 06-12-1886, 5.
Java-Bode, 12-11-1885, 3.
Java-Bode, 21-03-1888, 6.
Java-Bode, 13-04-1895, 9.
Leeuwarder Courant, 18-03-1885, 2.
Methöfer, Johan, "Domela Nieuwenhuis en Jeanne Lorette in den kerker", *Recht voor Allen* 9:85 (1887).
Nieuwe Tilburgsche Courant, 04-10-1885, 2.
Nieuwe Tilburgsche Courant, 19-09-1886, 2.
Poe, Edgar Allen, "The Philosophy of Composition", *Graham's Magazine* 28:4 (1846) 163-167, <http://www.eapoe.org/works/essays/philcomp.htm> (17-01-2014).
Rotterdamsch Nieuwsblad, 17-03-1885, 2.
Rotterdamsch Nieuwsblad, 18-03-1885, 2.
Rotterdamsch Nieuwsblad, 21-03-1885, 6.
Rotterdamsch Nieuwsblad, 24-03-1885, 2.
Rotterdamsch Nieuwsblad, 25-03-1885, 2.
Rotterdamsch Nieuwsblad, 11-09-1885, 2.
Rotterdamsch Nieuwsblad, 22-09-1885, 1.
Rotterdamsch Nieuwsblad, 16-11-1885, 6.
Rotterdamsch Nieuwsblad, 17-11-1885, 2.
Rotterdamsch Nieuwsblad, 04-12-1886, 2.
Rotterdamsch Nieuwsblad, 11-10-1887, 1.
Rotterdamsch Nieuwsblad, 12-09-1888, 1.
Rotterdamsch Nieuwsblad, 11-10-1888, 1.

Soerabaiasch Handelsblad, 30-04-1885, 2.
Soerabaiasch Handelsblad, 05-10-1885, 2.
Soerabaiasch Handelsblad, 12-11-1885, 1.
Soerabaiasch Handelsblad, 27-11-1885, 1.
Soerabaiasch Handelsblad, 26-01-1886, 3.
Soerabaiasch Handelsblad, 27-02-1886, 2.
Tilburgsche Courant, 20-09-1885, 2.
Weekblad van het Regt, 29-09-1885, 4.

B. Secundaire bronnen

Altena, Marga, *A True History Full of Romance: Mixed Marriages and Ethnic Identity in Dutch Art, News Media, and Popular Culture (1883-1955)* (Amsterdam 2012).

Becker, Peter, "The Criminologists' Gaze at the Underworld: Towards an Archeology of Criminological Writing", in: Peter Becker en Richard Wetzell (ed.), *Criminals and their Scientists. The History of Criminology in International Perspective* (Cambridge/New York 2006) 105-133.

Braun, Marianne, *De prijs van de liefde: De eerste feministische golf, het huwelijksrecht en de vaderlandse geschiedenis* (Amsterdam 1992).

Cohen, Daniel A., "The Beautiful Female Murder Victim: Literary Genres and Courtship Practices in the Origins of a Cultural Motif, 1590-1850", *Journal of Social History* 31:2 (1997) 277-306.

Cohen, Patricia Cline, "The Mystery of Helen Jewett: Romantic Fiction and the Eroticization of Violence", *Legal Studies Forum* 17:2 (1993) 133-145.

Curran, James, "Media and the Making of British Society, c. 1700-2000", *Media History* 8:2 (2002) 135-154.

Curran, James, "Rethinking the Media as a Public Sphere", in: Peter Dahlgren en Colin Sparks (ed.), *Communication and Citizenship* (Londen 1991) 27-52.

Downing, Lisa, "Murder in the Feminine: Marie Lafarge and the Sexualisation of the Nineteenth-Century Criminal Woman", *Journal of the History of Sexuality* 18 (2009) 121-137.

Franke, Herman, *Van schavot naar krantenkolom: over de ontwikkeling van de misdaadverslaggeving in het Algemeen Handelsblad vanaf 1828 tot 1900* (Amsterdam 1981).

Furnée, Jan Hein, "Winkeletalages als moderne massamedia: visuele cultuur en sociale verhoudingen in Den Haag, 1850-1890", *De Negentiende Eeuw* 27:2 (2003) 74-106.

Gordeaux, Paul, *Casque d'Or* (Parijs 1951; 1970).

Halbertsma, Marlite en Julia Noordegraaf, "Het karakter van de visuele cultuur van de negentiende eeuw", *De Negentiende Eeuw* 27:2 (2003) 67-73.

Hampton, Mark, "Media Studies and the Mainstreaming of Media History", *Media History* 11:3 (2005) 239-246.

Hemels, Joan, "De pers als 'een der groote machten' ofwel het late gelijk van dr. Abraham Kuyper", *De Negentiende Eeuw* 15 (1991) 53-69.

Kepplinger, H.M. en J. Habermeier, "The Impact of Key Events on the Representations of Reality", *European Journal of Communication* 10:3 (1995) 271-390.

Noordegraaf, Julia, "De opkomst van het museum in de 'spectaculaire' negentiende eeuw", *De Negentiende Eeuw* 27:2 (2003) 121-136.

Ramey, Jessie, "The Bloody Blonde and the Marble Woman: Gender and Power in the Case of Ruth Snyder", *Journal of Social History* 37:3 (2004) 625-650.

Schudson, Michael, "News, Public, Nation", *The American Historical Review* 107:2 (2002) 481-495.

Schwartz, Vanessa R., *Spectacular Realities. Early Mass Culture in Fin-de-Siècle Paris* (Berkeley 1998).

Spierenburg, Pieter, "Punishment, Power, and History: Foucault and Elias", *Social Science History* 28:4 (2004) 607-636.

Srebnick, Amy Gilman, "The Death of Mary Rogers, the 'Public Prints', and the Violence of Representation", *Legal Studies Forum* 17:2 (1993) 147-169.

Trotti, Michael Ayers, "The Lure of the Sensational Murder", *Journal of Social History* 35:2 (2001) 429-443.

Vasterman, Peter, *Mediahype* (Amsterdam 2005).

Wiersma, D. *Moord en sensatie in de negentiende eeuw* (Leiden 1969).